

Stockholms
stad

Bostad med särskild service inom verksamhetsområdet socialpsykiatri

En kvalitetsgranskning av gruppbostäderna
Bandängen, Ekeby, Elinsborgsbacken och
Malmskillnadsgatan

Bostad med särskild service inom verksamhetsområdet socialpsykiatri –

En kvalitetsgranskning av gruppbostäderna Bandängen, Ekeby,
Elinsborgsbacken och Malmskillnadsgatan

Dnr: SOF 2023/579

Utgivningsdatum: Augusti 2024

Utgivare: Socialförvaltningen Avdelningen för strategi och utveckling

Kontaktperson: Lina Blombergsson

Sammanfattning

Stockholms stads funktionshinderinspektörer har i uppgift att granska kvalitet i biståndsbedömda insatser för personer med funktionsnedsättning som handläggs enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Granskningar genomförs utifrån en granskningsmodell baserad på kvalitetsområden framtagna av Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och regioner (SKR).

Aktuell kvalitetsgranskning avser insatsen bostad med särskild service enligt SoL för personer med psykisk funktionsnedsättning inom verksamhetsområdet socialpsykiatri. Kvalitetsgranskningen har genomförts i de tre kommunala boendena Bandängen i Enskede-Årsta Vantör stadsdelsförvaltning, Ekeby i Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning och Malmskillnadsgatan i Norra Innerstadens stadsdelsförvaltning samt Elinsborgsbacken som drivs på entreprenad av Novelia omsorg i Järva stadsdelsförvaltning. Totalt har 51 personer ingått i granskningen, 18 kvinnor och 33 män.

För de granskade verksamheterna är dokumentation ett gemensamt utvecklingsområde även om det är skillnader mellan dem i hur dokumentationen fungerar idag. Att upprätta genomförandeplaner som baseras på beställningarna och där innehållet inte ändras är något som alla verksamheterna behöver arbeta med. Systematisk, löpande och mer enhetlig dokumentation är något som flera av verksamheterna behöver arbeta med. Även regler och förhållningssätt skiljer sig åt mellan de granskade verksamheterna.

Det är skillnader mellan verksamheterna såväl i utbud av aktiviteter som erbjuds boende som deltagande i biståndsbedömd sysselsättning. Granskningen visar att det finns ett engagemang och en vilja i de granskade verksamheterna att utveckla utbudet av aktiviteter och innehåll i verksamheten. Att genomföra en brukarrevision, där personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa och återhämtning granskar verksamheter utifrån sina perspektiv, skulle vara lämpligt att genomföra vid bostad med särskild service. Vidare är det viktigt att följa den forskning som påbörjats om arbetssättet peer support, som innebär att personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa blir professionellt verksamma för att stötta brukare och patienter i deras återhämtningsprocess.

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Granskningsmetod	4
Kvalitetsparagrafer i lagstiftningen	4
Kvalitetsområden.....	4
Granskningsmodell.....	5
Målgrupp, urval och avgränsning	6
Utgångspunkter	6
Bostad med särskild service enligt SoL	7
Statistik	9
Utredning och bedömning	10
Granskningsresultat	10
Aktgranskning.....	11
<i>Beställning och genomförandeplaner</i>	<i>12</i>
<i>Innehåll, dokumentation och uppföljning</i>	<i>12</i>
<i>Samtycken</i>	<i>13</i>
<i>Anhöriga, barn och företrädare</i>	<i>13</i>
<i>Andra insatser, sysselsättning och aktiviteter</i>	<i>13</i>
Intervjuer	13
Styrkor och utvecklingsområden	14
Analys	14
Trygghet och säkerhet	14
Självbestämmande och integritet	15
Tillgänglighet	17
Helhetssyn och samordning.....	17
Kunskapsbaserad verksamhet och effektivitet.....	18

Inledning

Stockholms stads funktionshinderinspektörer har uppgiften att utifrån kommunstyrelsens instruktioner granska kvalitet i biståndsbedömda insatser för personer med funktionsnedsättning som handläggs enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Arbetet utgår från lagstiftning, förordningar och föreskrifter liksom stadens riktlinjer inom området. Granskningarna utgår från de kvalitetskriterier som tagits fram av Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och regioner (SKR). Uppdraget har ett generellt brukarperspektiv. För att ta del av olika målgruppers angelägna frågor hålls kontinuerlig kontakt med brukarorganisationer. Bevakning av likställigheten över staden samt spridning av goda exempel från de granskade verksamheterna är en viktig del i arbetet. Syftet är att granskningarna ska stimulera och bidra till verksamheternas utvecklings- och kvalitetsarbete. Jämställdhet mellan könen och barnrättsperspektivet ska i möjligaste mån belysas och lyftas fram.

Resultatet av varje genomförd granskning återförs till medarbetare och chefer i dialogform innan granskningsrapport fastställs av socialnämnden. Därefter vidarebefordras rapporten till samtliga stadsdelsnämnder. En årsrapport lämnas till socialnämnden samt kommunstyrelsen och dess råd för funktionshinderfrågor.

Granskningsmetod

Kvalitetsparagrafer i lagstiftningen

Socialstyrelsen definierar kvalitet i SOSFS 2011:9. Kvalitet innebär att en verksamhet uppfyller de krav och mål som gäller för verksamheten enligt lagar och andra föreskrifter inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och stöd och service till vissa funktionshindrade och beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter.

I kvalitetsparagrafen i 3 kap 3 § SoL framgår:

”Insatser inom socialtjänsten skall vara av god kvalitet. För utförande av uppgifter inom socialtjänsten skall det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.”

Kvalitetsområden

Socialtjänsten styrs av lagstiftning och nationella styrdokument. God kvalitet inom socialtjänsten kräver en samsyn och för att uppnå det är definitioner nödvändiga. Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Regioner har arbetat fram definitioner på sex kvalitetsområden utifrån lagstiftningens kvalitetsparagrafer:

- **Trygghet och säkerhet**

Trygghet och säkerhet innebär att stöd och insatser utförs enligt gällande regelverk. De är förutsägbara och det finns möjlighet till insyn. Risk för kränkning, försummelse, fysisk eller psykisk skada förhindras genom förebyggande arbete.

- **Självbestämmande och integritet**

Självbestämmande och integritet innebär att den enskilde är delaktig, har inflytande och ges möjlighet till egna val.

- **Tillgänglighet**

Tillgänglighet innebär att det är lätt att få kontakt med socialtjänsten och vid behov få del av stöd och insatser inom rimlig tid. Information och kommunikation är begriplig och anpassad efter olika gruppers och individers behov. Kommunikationen mellan den enskilde och professionen präglas av ömsesidighet och dialog.

- **Helhetssyn och samordning**

Helhetssyn utgår från den enskildes samlade livssituation. Då den enskilde har behov av stöd och insatser som bedrivs inom olika verksamheter eller av olika utförare och professioner är dessa samordnade. Det finns en tydlig ansvarsfördelning och stöd och insatser präglas av kontinuitet.

- **Kunskapsbaserad verksamhet**

Kunskapsbaserad innebär att tjänsterna utförs i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Den enskildes egna erfarenheter tas till vara.

- **Effektivitet**

Effektivitet innebär att resurserna utnyttjas på bästa sätt för att uppnå uppsatta mål för verksamheten.

Granskningsmodell

Granskningsarbetet planeras utifrån en granskningsmodell som dels bygger på lagstiftningens bestämmelser om god kvalitet inom socialtjänsten och dels på de beskrivna kvalitetsområdena. Granskningen syftar till att identifiera och sprida goda arbetssätt samt belysa utvecklingsbehov.

Granskningen följer arbetsmodellen nedan:

- Inledande informationsbrev till berörda stadsdelsförvaltningar eller enskild verksamhet
- Informationsmöte med chefer
- Dialogmöte med medarbetare
- Genomgång av verksamhetsplan och policydokument
- Aktgranskning
- Återkoppling till chefer och medarbetare
- Rapport till socialnämnden

- Rapport till stadsdelsnämnderna och enskild verksamhet
- Återkoppling till råd för funktionshinderfrågor
- Uppföljning cirka sex månader efter avslutad granskning

Målgrupp, urval och avgränsning

Aktuell kvalitetsgranskning avser insatsen bostad med särskild service enligt SoL för personer med psykisk funktionsnedsättning inom verksamhetsområdet socialpsykiatri. Granskningen omfattar fyra boendeenheter, de tre kommunala boendena Bandängen i Enskede-Årsta Vantör stadsdelsförvaltning, Ekeby i Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning och Malmskillnadsgatan i Norra Innerstadens stadsdelsförvaltning samt Elinsborgsbacken som drivs på entreprenad av Novelia omsorg i Järva stadsdelsförvaltning. Samtliga ärenden för personer till och med 64 år som bor i de granskade boendena ingår i granskningen. Från 65 års ålder tillhör personer äldreomsorgen och de ingår därmed inte i granskningen.

Aktgranskningen genomförs digitalt i stadens utförardokumentationssystem ParaSol. Den omfattar beställning från handläggare, genomförandeplan och löpande journalanteckningar och sammanfattningar inklusive uppföljningar från januari 2023 fram till granskningens genomförande i februari 2024. Granskningen omfattar besök på respektive boendeenhet och intervjuer med chefer och medarbetare. Utöver det genomförs intervjuer med boende som önskat medverka. En förfrågan och skriftlig information ges via medarbetarna på varje boendeenhet som bistår med att tillfråga boende om deltagande. Totalt intervjuades tolv boende på de fyra granskade enheterna.

Barnrättsperspektiv och anhörigperspektiv lyfts fram och belyses i de ärenden där det är aktuellt. Statistik redovisas per kön där det är möjligt. Respektive verksamhet får i den muntliga återkopplingen en genomgång av de egna granskningsresultaten samt styrkor och utvecklingsområden. En analys av granskningsresultatet görs utifrån kvalitetsområdena där kunskapsbaserad verksamhet och effektivitet redovisas under gemensam rubrik.

Utgångspunkter

Socialstyrelsen definierar att en funktionsnedsättning är en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Nedsättningen kan uppstå till följd av sjukdom, annat tillstånd eller till följd av medfödd eller förvärvad skada. Dessa sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående karaktär. Begreppet funktionshinder används för att beskriva de

begränsningar som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.¹

En person har ett psykiskt funktionshinder om hon eller han har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter på viktiga livsområden och dessa begränsningar har funnits eller kan antas komma att bestå under en längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av psykisk störning.²

Bostad med särskild service enligt SoL

Bostad med särskild service enligt SoL är en permanent boendeform. Stöd erbjuds dygnet runt och boendet ansvarar för hälso- och sjukvård upp till sjuksköterskenivå. Sedan 1 januari 2024 ansvarar LSS- och SoL-hälsan vid socialförvaltningen för hälso- och sjukvårdsinsatser på boendena.

Av lagtext och förarbeten till SoL går det inte att utläsa hur en bostad med särskild service enligt SoL ska vara utformad. Det finns dock inte något som talar för att bostaden ska vara utformad på annat sätt än en bostad med särskild service enligt LSS. Enligt förarbetena till LSS (prop. 1992/93:159) kan en bostad med särskild service vara utformad som en gruppboende eller serviceboende och uppfylla kriterierna:

- Vara fullvärdig
- Vara den enskildes permanenta hem
- Inte ha en institutionell prägel³

För bostad med särskild service enligt 9 § 9 LSS anges att bostäderna ska ligga i vanliga bostadsområden. Rekommendationen är tre till fem personer i boendet. Socialstyrelsen är av uppfattningen att viss vägledning kan fås genom skrivningarna i förarbetena till LSS gällande utformning och placering av bostäder med särskild service enligt SoL.⁴

Det är vanligt förekommande att det bor många personer i bostäder med särskild service enligt SoL och större enheter är vanligt. Boendena kan ligga i samma byggnad som andra bostäder för socialtjänstens målgrupper. Det gör att både bostaden och området får en institutionsprägel. Utifrån principer om normalisering är det olämpligt att ett stort antal personer ur målgruppen bor i samma

¹ Se Socialstyrelsens termbank: <https://termbank.socialstyrelsen.se/>, hämtad 2024-04-29.

² *SOU 2006:5 Vad är psykiskt funktionshinder? Nationell psykiatrisamordning ger sin definition av begreppet psykiskt funktionshinder.* Rapport 2006:5 från Nationell psykiatrisamordning, 2006.

³ *Det är mitt hem Vägledning om boende och boendestöd för personer med psykisk funktionsnedsättning*, Socialstyrelsen 2010.

⁴ Ibid.

fastighet eller att samlokalisering sker med andra målgrupper.⁵ Skillnaderna mellan skälig levnadsnivå enligt SoL och goda levnadsvillkor enligt LSS torde spela in när det kommer till boendeenheternas utformning och antalet lägenheter.

I Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) omsorgsregister finns 864 verksamheter som bedriver bostad med särskild service enligt SoL. En svårighet med registret är att uppgifterna om tillstånd för enskilt drivna verksamheter inte alltid uppdateras och att alla verksamheter i kommunal regi inte alltid anmäls. Av registret framgår att 713 verksamheter bedrivs i kommunal regi och 151 i enskild regi. Det saknas uppgift om verksamheter som drivs på entreprenad. Av verksamheterna har 287 boenden färre än tio platser, 420 boenden har mellan 10 och 39 platser och 157 boenden har minst 40 platser.⁶

Forskning visar att småskalighet och ett mindre antal personer som bor tillsammans har positiva effekter. Större psykologisk närhet till sina grannar, mindre passivitet och mindre oro och ångest är sådana effekter. En mindre grad av självständighet finns ofta i större enheter och det kan bero på en lägre grad av individualisering i dessa större boenden.⁷

Boendets utformning är som nämnts ovan en viktig aspekt. Alla kollektiva boendeformer kräver att medarbetarna är uppmärksamma på riskerna med att ett institutionellt tänkande kan smyga sig in i vardagslivet samt att de arbetar för att motverka dessa tendenser. Forskning har konstaterat att patienter som vistades länge på de gamla mentalsjukhusen fick flera hospitaliseringseffekter och sådana har fortsatt vara vanliga bland personer boende i bostad med särskild service.⁸

Hospitalisering kännetecknas en varierande grad av apati, en bristande förmåga till initiativ och planering samt en utslätning av personens individuella egenskaper. Det är inte bara boende som formas på det här sättet utan tankesättet finns även hos medarbetare. Ett institutionstänkande kan synas i exempelvis låsta utrymmen som bara medarbetare kan öppna, låsta kylskåp i gemensamma utrymmen eller andra restriktioner som hindrar boende att leva vad som kan betraktas som ett normalt liv. Inskränkningar kan bero på okunskap eller att det ”sitter i väggarna”. Det kan också vara en del

⁵ Ibid.

⁶ *Bostad med särskild service enligt socialtjänstlagen (SoL) – PM om behov av kunskapsstöd*, Socialstyrelsen 2024.

⁷ *Det är mitt hem Vägledning om boende och boendestöd för personer med psykisk funktionsnedsättning*, Socialstyrelsen 2010.

⁸ Ibid.

av omedvetna handlingar som medarbetare inte ser eller förstår konsekvenserna av.⁹

I både enskilda och kollektiva boendemiljöer är det ett faktum att individens egna hem också utgör platsen för en yrkesmässig vård- och stödinsats. Att arbeta i en annan människas hem ställer stora krav på medarbetare i fråga om respekt för individens privata sfär.¹⁰

Statistik

Det finns elva boenden i staden inom ramen för LOV (lagen om valfrihet). Samtliga drivs i stadens regi förutom ett som drivs på entreprenad. Under 2023 var antalet personer i staden i åldern 18 till 65 år som bodde i bostad med särskild service 168 personer, en minskning med sju personer mot föregående år. Av de boende utgjorde 42 procent kvinnor och 58 procent män. Den största åldersgruppen, 53 procent, utgjorde personer mellan 55 och 64 år.¹¹ Det finns i dagsläget ingen statistik över vilken ålder personer är vid inflytt i bostad med särskild service.

Enligt Socialstyrelsens register hade omkring 6 000 personer upp till 65 år insatsen någon gång under 2021. I gruppen ingår utöver personer med psykiatriska diagnoser även personer med omfattande fysiska funktionsnedsättningar och personer under 65 år med demenssjukdom. Ungefär hälften av dem som hade insatsen under 2022 var mellan 55 och 65 år. Socialstyrelsen konstaterar att det är en brist i befintlig statistik att de saknar uppgift om hur många personer över 65 år som har insatsen.¹²

Av 2023 års brukarundersökning inte socialpsykiatrin framgår att 82 procent av personerna som bor i bostad med särskild service enligt SoL är nöjd med sitt boende. Nöjd definieras som de brukar som svarat ”Stämmer mycket bra” eller ”stämmer bra”. 66 procent av personerna är nöjd med möjligheteten att påverka sitt stöd.¹³

Lägenheter inom valfrihetssystemet i staden förmedlas centralt genom socialförvaltningen. I april 2024 står 72 personer i kö vilket är en ökning mot tidigare. Vid erbjudande om ledig lägenhet ges personen fem arbetsdagar på sig att tacka ja eller nej. Vid erbjudande om lägenhet inom bostad med särskild service enligt LSS ges personen tio kalenderdagar på sig att svara på erbjudandet. Det förekommer att handläggare inte går att nå inom de fem dagarna och att erbjudandet behöver gå vidare till nästa person i

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ *Socialtjänstrappport 2023, En beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad*, dnr SOF 2024/252, socialförvaltningen 2024.

¹² *Bostad med särskild service enligt socialtjänstlagen (SoL) – PM om behov av kunskapsstöd*, Socialstyrelsen 2024.

¹³ Brukarundersökningen 2023 inom socialpsykiatrin i Stockholms stad.

tur.¹⁴ Det går inte att utläsa av anvisningar för förmedling av bostad med särskild service enligt SoL och LSS varför olika tidslängder används vid erbjudande av lägenhet i de olika boendeformerna.

Bostad med särskild service är en permanent boendeform vilket innebär att personer bor kvar även efter de fyllt 65 år, kvarboendepincipen. En stor del av personerna som bor i bostad med särskild service närmar sig 65 år eller är redan över 65 år. Det innebär att krav ställs på att medarbetare ska ha högre kompetens kring omvårdnad och åldrande samt att nya bostäder av denna typ tillkommer för att personer under 65 år ska få tillgång till insatsen.¹⁵

Utredning och bedömning

Vid ansökan om insatser enligt SoL och LSS används utredningsmaterialet DUR i Stockholms stad. DUR står för Dokumentation, Utvärdering och Resultat. Syftet med DUR är att skapa en gemensam och rättssäker dokumentation. Genom DUR möjliggörs att följa den enskildes livssituation och behov av stöd över tid. Med en årlig DUR-uppföljning som grund kan insatser utvärderas och förbättras. Socialtjänstens myndighetsutövning sker i verksamhetssystemet Paraplyet. Utförare inom äldre- och funktionshinderomsorgen dokumenterar i ParaSol.

Granskningsresultat

I det här avsnittet redovisas granskningsresultatet på övergripande nivå. Avsnittet inleds med en beskrivning av respektive boendeenhets beskaffenhet.

Bandängens gruppboestad ligger i Bandhagen och består av totalt tretton lägenheter. Gruppboestaden har flyttat ett antal gånger genom åren och flytten till nuvarande lokaler var i juni 2023 då även antalet lägenheter utökades från åtta till tretton. Boendet är beläget i en fristående fastighet och består av två våningar. Till boendet är det en egen entré och boendet har en egen trädgård med möjlighet att sitta ute. Fastigheten är nyrenoverad och samtliga lägenheter har fullvärdiga kök. Lägenheterna har inte balkong. Personer som röker är hänvisade till entrén framför boendet. Kök och gemensamhetsutrymme är beläget på entréplan. Medarbetarna lagar och serverar måltiderna på fyra fasta tider per dag. Gemensamhetsutrymmet består av ett rum i anslutning till köket där det finns två matbord med stolar samt en tv. Det finns inte plats för sittgrupp med soffor och fåtöljer.

¹⁴ Muntlig uppgift Bedömning och förmedling, socialförvaltningen 2024-04-23.

¹⁵ *Socialtjänstrappport 2022, En beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad*, dnr SOF 2023/26, socialförvaltningen 2023.

Ekeby gruppboestad består av totalt 24 lägenheter. Lägenheterna är fördelade i två intilliggande tvåvåningshus, hus A och hus B. Hus A och hus B består av sex lägenheter på varje våning och lägenheterna har balkong eller uteplats. Det är viss variation i storleken på lägenheterna. Drygt hälften av lägenheterna har fullvärdiga kök. Flera lägenheter har pentryliknande kök. Över gården finns ett fristående hus som består av personalutrymmen, kontor och tvättstuga. Medarbetarna är uppdelade i två team som arbetar i respektive hus. Det finns ett kök på varje våning, totalt fyra kök. I köken på nedervåningarna serveras frukost och på övervåningarna serveras övriga måltider och fika. I anslutning till köken finns gemensamhetsutrymme med matsal, soffgrupper och tv. All mat lagas på plats av medarbetarna.

Elinsborgsbackens bostad med särskild service drivs på entreprenad av Novelia omsorg sedan 2022. Boendet består av 20 lägenheter med egen balkong belägna på plan 2 och 3 i fastighet som inrymmer fler boendeverksamheter. På plan 4 ligger stödboende och i huset intill träfflokal som också drivs av Novelia omsorg. Det finns ett kök på varje våning. Medarbetarna uppger att det från början var tänkt att laga mat på plats men köken är för små för det. Luncher och middagar beställs i portionslådor via matleverantör. I anslutning till köken finns matsal och tv-hörna.

Malmskillnadsgatans särskilda boende består av 16 lägenheter fördelade på två våningsplan, sju lägenheter på plan 1 och nio lägenheter på plan 2. I fastigheten finns även äldreboende och seniorlägenheter. Lägenheterna varierar i storlek och vissa har balkong. Samtliga lägenheter har fullvärdiga kök. Det finns en gemensam balkong på varje våningsplan och på den egna innergården finns uteplats. Det finns kök och gemensamhetsutrymme med matsal, soffor och tv på varje våningsplan. Köket på plan 2 är större och där lagas maten som serveras på båda våningarna. Maten lagas på plats till samtliga middagar och luncher på helgerna. Luncher på vardagarna beställs som matlådor.

Aktgranskning

Totalt har 51 ärenden granskats, varav 18 kvinnor och 33 män, vilket motsvarar 35 respektive 65 procent. Åldersfördelningen i de granskade ärendena är 21 personer mellan 55 och 64 år, 16 personer mellan 45 och 54 år och 14 personer mellan 24 och 44 år.

Inom bostad med särskild service utgår en fast dygnersättning till utföraren i tre nivåer för utfört stöd och omsorg samt hälso- och sjukvårdsinsatser till och med sjuksköterskenivå. Varje nivå avser

(personal)resursåtgång utifrån den enskildes totala stödbehov.¹⁶ Av de granskade ärendena har totalt 12 personer stöd enligt nivå 1, 17 personer enligt nivå 2 och 22 personer enligt nivå 3.

Beställning och genomförandeplaner

Granskningen visar en variation mellan boendeenheterna i hur beställning och uppdrag för insatsen ser ut. Beställningar som är upprättade enligt stadens anvisningar innehåller mål och delmål för insatsen. De är välskrivna och genom att det finns uppgifter om personens bakgrund och historik ges en helhetsbild av den enskildes livssituation. Beställningar som inte är upprättade enligt anvisningar kan sakna mål och delmål för insatsen. Även gamla och daterade uppgifter förekommer såsom kontakter med anhöriga som inte längre är i livet. Uppgift om diagnos eller psykiatrisk problematik saknas i några beställningar. En beställning avser en tidigare beviljad insats i form av HVB-hem med en planering att flytta till bostad med särskild service.

Få genomförandeplaner överensstämmer med beställningen i sin helhet. Det är vanligt att det är fler eller färre aktiviteter i genomförandeplanen mot vad som finns i beställningen. Det framgår inte alltid hur utförandet av beställda aktiviteter ska gå till eller så svarar genomförandeplanen på något annat än vad som är beställt. I hälften av de granskade verksamheterna är genomförandeplanerna genomgående välskrivna och arbetssätt för genomförandet framgår även om få planer som nämnts ovan stämmer överens med beställningen i sin helhet.

Innehåll, dokumentation och uppföljning

Den enskildes situation, vardag, stödbehov och egna resurser framgår i två av boendeenheternas dokumentation. Det finns dokumentation från uppföljning av insats med handläggare i de boendeenheterna. Egna arbetssätt och metoder har stämts av och följts upp i samtliga ärenden i en av boendeenheterna. Det finns goda exempel på hur motivationsarbete bedrivits och planering framåt för den enskilde liksom vilka svårigheter som finns i vissa delar av genomförandet.

Dokumentationen är genomgående enhetlig och boende benämns med sitt förnamn i en av boendeenheterna. I de andra boendeenheterna förekommer viss variation i hur personerna benämns, med förnamn, initialer eller ”brukaren” liksom benämning av medarbetare som ”jag”, ”UT” eller ”personalen”. Det

¹⁶ 2024 års belopp för nivå 1 är 1 119 kr per dygn för kommunal verksamhet (1 264 kr enskild regi), nivå 2 är 1 361 kr per dygn för kommunal verksamhet (1 537 kr för enskild regi), nivå 3 är 1 623 kr per dygn för kommunal verksamhet (1 830 kr för enskild regi).

förekommer ibland ett värderande språk liksom vissa begränsningsåtgärder i två av boendeenheterna.

Samtycken

Granskningen visar att det i få eller inga ärenden i respektive boendeenhet finns dokumentation om samtycken som anger när medarbetare får gå in i lägenheten med nyckel. Samtycke från den enskilde gällande hantering av pengar eller cigaretter framgår i enstaka ärenden. Dokumentation om krisplaner finns i några ärenden. Medarbetarna i två av boendeenheterna lyfter problematiken kring regler som sätts upp av rättspsykiatrin där personer har permission och bor på boendet. Sådana regler och begränsningar är svåra för dem att efterleva i en öppen boendeform. Av dokumentationen framgår att personer inte får gå ut på egen hand och att permission behöver sökas för utevistelse. Det finns ingen dokumentation om riskbedömning för någon av de boende.

Anhöriga, barn och företrädare

Många av personerna har kontakt med anhöriga, vissa mer sporadiskt och vissa har tät kontakt med familj och släkt. Det dokumenteras ofta när anhöriga besökt den enskilde. I några ärenden saknas uppgifter om kontakt med anhöriga. Två personer vid en av boendeenheterna är föräldrar till minderåriga barn. Det framgår inget om umgänge eller kontakt med barnen.

Ett antal personer sköter sin ekonomi på egen hand och några har stöd från anhörig för att göra det. Några har ansökt om god man och väntar på beslut. Återkommande saknas uppgift i dokumentationen om god man eller förvaltares uppdrag omfattar ekonomi, bevaka rätt eller sörja för person. Det förekommer även att det i dokumentationen växlas mellan att skriva god man och förvaltare. I några ärenden framgår vissa samarbetsvärdigheter med företrädare.

Andra insatser, sysselsättning och aktiviteter

Två personer är beviljade social kontaktperson enligt SoL. Få personer är beviljade biståndsbedömd sysselsättning men det är skillnader mellan boendeenheterna. I en av boendeenheterna är flera personer beviljade sysselsättning och det framgår i dokumentationen att medarbetare bedriver motivationsarbetet för de personer som inte har biståndsbedömd sysselsättning. Motivationsarbete för deltagande i aktiviteter framgår i de flesta ärendena i två av boendeenheterna och framgår inte i två av boendeenheternas dokumentation.

Intervjuer

De personer som intervjuats i samband med granskningen uppger sammantaget att de är nöjda med sitt boende och det stöd de får. Några intervjuade personer i boendeenheterna som erbjuder färre aktiviteter efterfrågar fler aktiviteter. En person önskar att det kunde

vara mer gemenskap kring måltiderna och att högtider uppmärksammades på boendet i större utsträckning.

Styrkor och utvecklingsområden

Sammanfattningsvis visar kvalitetsgranskningen på både styrkor och utvecklingsområden i de granskade verksamheterna. Det finns ett engagemang och en vilja att utveckla utbud av aktiviteter och innehåll i verksamheten. Dokumentation är ett gemensamt utvecklingsområde även om det är stora skillnader mellan dem i hur dokumentationen fungerar idag. Att upprätta genomförandeplaner som baseras på beställningarna och där innehållet inte ändras är något som alla verksamheterna behöver arbeta med. Ett ytterligare gemensamt utvecklingsområde är förekomst av samtycken och hur dessa dokumenteras då det behöver vara tydligt vad den enskilde har godkänt för arbetssätt för medarbetarna.

Analys

Inom verksamhetsområdet socialpsykiatri utgjorde kvinnor 54 procent av de aktuella personerna 2023 och män 46 procent. Fler män än kvinnor beviljas insats i form av boende. Kvinnor beviljas i högre utsträckning insatser i eller utanför hemmet såsom boendestöd och sysselsättning.¹⁷ I aktuell granskning av 51 ärenden utgjorde kvinnor 35 procent och män 65 procent.

Nedan följer en analys av granskningsresultatet utifrån kvalitetsområdena trygghet och säkerhet, självbestämmande och integritet, tillgänglighet, helhetssyn och samordning samt kunskapsbaserad verksamhet och effektivitet. Vissa teman går in i varandra och de är redovisade under det kvalitetsområde där temat bäst passar in.

Trygghet och säkerhet

Dokumentationen vid handläggning inom socialtjänsten ska vara tillräcklig, väsentlig och ändamålsenlig. I beställningen från handläggare ska det framgå vilken bedömning som är gjord av den enskildes behov. Målsättningar för beslutet och vad som ska ingå i uppdraget hos utförare samt hur uppföljning ska ske ska också framgå. Granskningen visar en variation i innehåll och struktur i beställningarna. Även om en stor del av beställningarna håller god kvalitet är det i de fall de inte gör det av vikt att utföraren påtalar för handläggare om inaktuella och gamla uppgifter ligger kvar eller om uppdrag och aktiviteter saknas.

¹⁷ *Socialtjänstrappport 2023, En beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad*, dnr SOF 2024/252, socialförvaltningen 2024.

Beställningens aktiviteter, delmål och mål ändras återkommande av utföraren när genomförandeplanen upprättas. Samtliga utförare behöver säkerställa att kompetens finns i verksamheten som möjliggör upprättandet av genomförandeplaner utifrån anvisningar. Genomförandeplanen utgör ett verktyg för medarbetarna att arbetet planeras, bedrivs målinriktat och följs upp och det är därför av stor vikt att alla medarbetare har tillgång till ParaSol. Planen är också en trygghet för den enskilde att beviljat stöd utförs enligt planering.

Socialstyrelsens bedömningskriterier för kvalitet och innehåll i boendeverksamheter anger att insatser som genomförs för varje enskild person inom en verksamhet för boende ska planeras, dokumenteras och följas upp samt samordnas med insatser från andra enheter, organisationer och myndigheter när så är lämpligt.¹⁸

Granskningen visar flertalet goda exempel på löpande och informativ dokumentation som gör att ärendena går att följa över tid. För att kunna följa ärendet krävs en enhetlighet i dokumentationen i vad som ska dokumenteras och hur ofta. Vidare behöver både rubriksättning och benämning av boende och medarbetare vara lika oavsett vem som dokumenterar. Systematisk, löpande och mer enhetlig dokumentation behöver bli bättre i två av de granskade verksamheterna. Utöver att inte kunna följa ärendet och säkerställa vilket stöd som ska ges till den enskilde riskerar avvikelser att missas vilket försvårar lex Sarah-utredningar.

Systematiskt brandskyddsarbete bedrivs enligt rutiner i de granskade verksamheterna men det finns variation mellan dem. Det behöver löpande säkerställas att samtliga medarbetare inklusive vikarier har kännedom om rutiner och genomgår utbildning.

Självbestämmande och integritet

Samtliga lägenheter i tre av de granskade verksamheterna har egna, fullvärdiga kök och i ett av boendena har ett antal lägenheter fortfarande pentryliknande kök. Det vanligaste är att personerna äter av den gemensamma maten, antingen i matsal eller inne hos sig själv. Några personer lagar vissa måltider på egen hand och ett fåtal har stöd av medarbetare vid matlagning i den egna lägenheten vid något tillfälle per vecka.

Köken i två av verksamheterna är öppna dygnet runt och tillgängliga för alla boende. En del boende deltar i olika moment i matlagningen. I två av verksamheterna är köken låsta när inte medarbetare är närvarande och boende är inte välkomna in. Inspektörernas granskning 2014 visade att det i flertalet boenden kunde konstateras en osynlig gräns till köket, något som

¹⁸ *Det är mitt hem Vägledning om boende och boendestöd för personer med psykisk funktionsnedsättning*, Socialstyrelsen 2010.

rättfärdigades av medarbetare och chefer med hänvisning till olika regelverk.¹⁹ Aktuell granskning visar inte bara på en osynlig gräns utan en faktisk gräns med låsta dörrar vid två av de granskade verksamheterna.

Granskningen visar att det är en variation kring tillagning av måltider där det vanligaste är att maten tillagas på plats av medarbetarna men även matlådor vissa eller alla måltider förekommer. Matlådor till lunch och middag utan möjlighet att påverka maträtter bidrar inte till en hemlik miljö utan bidrar till att ge en prägel av institution eller vårdinrättning. Möjligheten att känna dofter från tillagning, att få nylagad mat och kunna ta så mycket av olika saker som serveras är en viktig del i både självbestämmande och välbefinnande. Möjligheten att påverka vilka maträtter som serveras beskrivs av medarbetarna som en fråga som engagerar och är viktig för många.

Utöver låsta kök förekommer flera regler kring mat och måltider vid två av de granskade verksamheterna där fasta tider måste hållas för att inte bli utan frukost eller kaffe. Det är en stor skillnad mot kök som är öppna dygnet runt och där det finns vissa varor att tillgå i kylskåpen för den som önskar utanför måltiderna. Låsta gemensamhetsutrymmen innebär en begränsning av rörelsefriheten för den enskilde. Medarbetare har förklarat att en av anledningarna till att köken är låsta är att det förvaras knivar och vassa föremål där. I de verksamheter där köken inte är låsta förvaras knivar i en låst låda.

Granskningen visar att även andra regler och begränsningar förekommer. Det kan handla om att ta emot besök och möjligheten att röra sig fritt utanför boendet. Då bostad med särskild service är en frivillig insats utan begränsningar innebär det stora dilemman för medarbetarna när de förväntas upprätthålla regelverk som annan huvudman kräver. Medarbetare vid boendena har inga befogenheter att neka någon att vistas utanför boendet. Finns det risk- och farlighetsbedömningar från psykiatrin som talar för något annat är det av stor vikt att planeringar och samverkan ses över. Det är en angelägen fråga för chefer att ge stöd till medarbetarna att hantera liksom att lyfta i samverkan.

Olika kollektiva mötesformer för att tillvarata enskildas synpunkter finns i alla verksamheter utom en där planering för att starta upp möten finns. Att boende själva är ordförande och sekreterare är goda exempel på delaktighet. Att bjuda på fika och göra mötena lite extra lockande för fler att gå på positivt. En enda kanal för

¹⁹ Granskningsrapport 10, Särskilt boende inom socialpsykiatrin Akalla, Ekeby, Hagsätra, Lingberga, Nybacken, Solholmen och Syrenen gruppboendestäder, dnr 3.65-2014, socialförvaltningen 2014.

brukarinflytande är dock inte tillräckligt. Ett brukarråd kan fungera för det fortlöpande samrådet men för att brukarinflytandet ska bli meningsfullt måste flera metoder användas parallellt.²⁰

Tillgänglighet

Granskningen visar att det är skillnader i kvalitet och innehåll i de granskade verksamheterna. En skillnad som granskningen visar är om arbetssätt och insatserna i verksamheten är utformade utifrån gruppen personer med psykiska funktionsnedsättnings behov. Om och i vilken omfattning enskilda personer har inflytande över utformningen av insatser varierar mellan verksamheterna. Utbudet av aktiviteter som erbjuds inom varje verksamhet ser också olika ut. Om fler aktiviteter erbjuds ökar möjligheterna för enskilda att vilja delta i något som de tycker om och önskar göra.

Helhetssyn och samordning

Det framgår inte alltid av den samlade dokumentationen vad gode mäns uppdrag omfattar. Ibland växlar medarbetare mellan att skriva god man eller förvaltare. Det behöver vara tydligt kring företrädares uppdrag och mandat. Om informationen saknas i beställningen behöver utförare efterfråga det. I dokumentationen framgår det i några ärenden att god man eller förvaltare inte tillser medel för nödvändigt möblemang eller på annat sätt inte tillvaratar den enskildes intressen.

Socialstyrelsens nationella statistik visar att ungefär 10 procent av personerna med insatsen bostad med särskild service hade biståndsbedömd sysselsättning eller dagverksamhet under perioden 2014 till 2022.²¹

I inspektörernas granskning från 2014 konstaterades att ett fåtal hade biståndsbedömd sysselsättning eller besökte träfflokal. I granskningsrapporten skrivs att boendes möjlighet till aktiviteter och delaktighet gynnas av efterfrågan i beställning och i samband med uppföljning, chefers och medarbetarnas inställning och prioritering och inventering av önskemål och motivationsarbete i boendet.²² Granskningen visar att det är stora skillnader mellan boendeenheterna gällande förekomst av biståndsbedömd sysselsättning. En svårighet som beskrivs av chefer och medarbetare är att målgruppen är svår att motivera eller att personer

²⁰ Camilla Bogarve, David Ershammar, David Rosenberg (red.) *Rehabilitering och stöd till återhämtning vid psykiska funktionshinder Möjligheternas metoder för en ny praktik*, Gothia förlag 2012.

²¹ *Bostad med särskild service enligt socialtjänstlagen (SoL) – PM om behov av kunskapsstöd*, Socialstyrelsen 2024.

²² *Granskningsrapport 10, Särskilt boende inom socialpsykiatrin Akalla, Ekeby, Hagsätra, Lingberga, Nybacken, Solholmen och Syrenen gruppboendestäder*, dnr 3.65-2014, socialförvaltningen 2014.

som är närmare pensionsåldern och tidigare haft sysselsättning inte längre är intresserade eller orkar fortsätta delta.

Några av medarbetargrupperna har lyft att det är skillnader mellan olika stadsdelsförvaltningar i synen på biståndsbedömd sysselsättning för personer som bor i bostad med särskild service enligt SoL. De möter att handläggare hänvisar till stadsdelsförvaltningens interna rutiner att regelmässigt inte bevilja sysselsättning för målgruppen. Att som boendepersonal då motivera personer till sysselsättning som de sedan får avslag på blir inte bra för den enskilde.

Sysselsättning kan inte alltid ersättas med, men väl kompletteras av, aktiviteter som anordnas enskilt eller gemensamt på boendet. Deltagande i sysselsättning för socialpsykiatrins målgrupp skulle kunna ses som en viktig del i både självständighet, återhämtning och att delta i samhällslivet. En individuell prövning av behovet behöver göras för varje person som ansöker om insatsen.

Personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS har under 2023 och 2024 erhållit friskvårdskort på stadens simhallar. Under samma period har 33 gruppboendestäder och stödboenden enligt SoL, både i egen och enskild regi, erhållit medel inom ramen för den statliga satsningen Uppdrag Psykisk hälsa. Respektive boende har kunnat rekvirera 3 000 kr per klient med huvudsakligt fokus på rörelse och fysisk aktivitet med krav att ta fram aktiviteter i samråd med boende och anpassa utifrån deras önskemål.

Uppdrag psykisk hälsa-medlen har inkluderat ett bredare utbud av aktiviteter utifrån boendes önskemål såsom inköp av träningsredskap och införande av träningscirkel på boendet. Användningen av medlen inkluderar då även personer som kanske inte vill eller kan ta sig till en av stadens simhallar.

Kunskap kring hälsofrämjande aktiviteter betydelse för målgruppen personer med funktionsnedsättning påverkar inriktningen och utbudet i en verksamhet, liksom att ta tillvara på medarbetares intressen och kunskaper inom exempelvis hälsa, kost, träning eller skapande. Det blir ett sätt att skapa ett starkare engagemang i arbetet. Samtidigt kan innehållet och utbudet i en verksamhet inte vara beroende av medarbetares personliga intressen och kunskaper. Det måste finnas en grund i verksamheten där dessa delar ingår oavsett arbetsgruppens sammansättning.

Kunskapsbaserad verksamhet och effektivitet

Psykiatrireformen 1995 innebar en betoning på ökade rättigheter för personer med psykiska funktionsnedsättningar, insatser i öppna former och på normalisering. Målsättningar att kunna leva som andra, ha valfrihet, självbestämmande och värna sin integritet skulle

nås genom att stärka insatsområdena behovsanpassat boende, arbete och meningsfull sysselsättning.

Brukarinflytande handlar inte om speciella projekt eller att införa brukarråd. Brukarinflytande grundar sig i hur väl medarbetare i det dagliga arbetet lyckas stödja personer att ta kontroll över sina liv. Det dagliga arbetet är nära sammankopplat med ett strukturerat brukarinflytande. Om enskilda har förmåga att påverka sin vardag ökar möjligheterna att påverka i större frågor. Många människor med psykiska funktionsnedsättningar har liten erfarenhet av reellt beslutsfattande. Många är inte vana vid att blir tagna på allvar och kan ha anpassat sig till passiva roller. Ett gott exempel på att utmana passivitet hos enskilda är att motivera och stödja alla som kan besöka sin vårdmottagning istället för att allt sker på boendet.

Organisationskulturen och medarbetarnas värderingar är avgörande för om ett reellt brukarinflytande ska kunna utvecklas. Synsättet att personer med funktionsnedsättning kan och har rätt till att vara delaktiga i beslut som styr verksamheterna måste delas av alla inblandade. Attityder och värderingar på chefsnivå och bland medarbetare har stor betydelse. Att arbeta med värderingar i en verksamhet är en viktig komponent i att stärka den enskildes röst. Att se till så att medarbetare i sitt språk och arbetsätt inte ökar känslan av ”vi och dom” är ett annat sätt att medvetet ändra medarbetares och brukares syn på sig själva och varandra.²³

En kontinuerlig diskussion om risk för missförhållanden behöver finnas inom boendeverksamheten. Negativa förhållanden kan uppfattas som naturliga när de pågått en längre tid och kanske därför inte rapporteras.

Socialstyrelsen har under början av 2024 kartlagt behovet av ett uppdaterat kunskapsstöd för insatsen bostad med särskild service för målgruppen personer med psykisk funktionsnedsättning. I underlaget framgår att det ställs höga krav på medarbetares kompetens i verksamheten för att möta komplexa behov hos målgruppen. Det behövs utöver kunskaper i omvårdnad även kunskaper om skadligt bruk och beroende, samsjuklighet, våld i nära relationer och psykiatriska tillstånd påverkan. Även kompetens för att klara av den sociala dokumentationen lyfts som angelägen.²⁴

Stadens satsning på utbildning av medarbetare i arbetsmetoden ESL är positiv. Det behöver säkerställas att utbildningsomgångar kan ges så att samtliga medarbetare inom socialpsykiatrins bostad med särskild service enligt SoL får ta del av utbildningen. För att kunna

²³ Ibid.

²⁴ *Bostad med särskild service enligt socialtjänstlagen (SoL) – PM om behov av kunskapsstöd*, Socialstyrelsen 2024.

implementera metod och arbetssätt krävs hela arbetsgruppens engagemang. Ett närvarande chefskap som stödjer medarbetarna behövs. Det kan också finnas stora vinster med att ha ett kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan boendeverksamheter för att komma framåt i arbetet.

Brukarrevison är en väl beprövad metod där personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa och återhämtning granskar verksamheter utifrån sina perspektiv. I brukarrevison ingår att i dialog med verksamheten granska innehåll och utbud utifrån brukares upplevelse av insatsen. Utifrån granskningsresultatet kan det finnas goda anledningar att genomföra en brukarrevison inom bostad med särskild service.

Ett sätt att öka brukarinflytandet är att använda peer support, vilket redan idag prövas inom andra verksamheter i staden. Internationell forskning vittnar om att peer support är ett bra supplement till traditionella stödinsatser men än så länge saknas resultat från svenska studier. Svensk forskning pågår dock syfte att bidra till ett mer kunskapsbaserat arbete med peer support, något som staden följer på nära håll. Peer support innebär att personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa blir professionellt verksamma för att stötta brukare och patienter i deras återhämtningsprocess. Arbetsuppgifter som peer supporters utför är att genom samtal bidra som ett genererarett bollplank, normalisera och sprida hopp om återhämtning. De kan stödja personen att upprätthålla kontakten eller återknyta kontakter med olika stödresurser, fritidsaktiviteter och närstående. Peer supporters kan även leda aktiviteter, enskilt eller i grupp, anpassat efter verksamhetens förutsättningar.²⁵

²⁵ <https://nsph.se/sa-har-paverkar-vi/metoder-verktyg/peer-support/>, hämtad 2024-04-25.